

INSPIRATIVNÍ ODKAZ ZAKLADATELŮ MODERNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE

PHDR. JOSEF ŠTULC

Na letošní rok připadá v dějinách památkové péče několik výročí, která stojí za to si připomínat a která vždy znovu nutí k přemýšlení. Před sto lety, v lednu 1905, přednesl a následně publikoval Georg Gottfried Dehio (1850–1932) přednášku Ochrana památek a památková péče v 19. století a v témže roce byl vydán první díl jeho proslulé umělecko-topografické práce Handbuch der deutschen Kunstdenkmäler (celkem 5 dílů, vydaných postupně v letech 1905–1912). Šlo o základ a celoevropsky významný příklad výběrového vědeckého soupisu památek. Dehiovu přednášku a proměny názorů na péči o památky v roce 1905 komentoval Alois Riegl (1858–1905) ve druhé ze svých zásadně významných statí „Nové směry v památkové péči“; v témže roce tento velký vědec a památkář předčasně zemřel ve věku pouhých 47 let.

Dehio i Riegl patří spolu s generačně starším Jacobem Burkhardem, současníkem Heinrichem Wölfflinem, Rieglovým žákem Maxem Dvořákem a Erwinem Panowskim k „hvězdné“ šestici německy píšících historiků umění, díky nimž se téměř na celé století tato disciplína stala doménou německé vědy a myšlenkové tradice. Neméně zásadní však byl Dehioův a Rieglův vliv na vývoj památkové péče. To, čím metodicky zásadně obohatili dějepis umění, úspěšně přenesli i do teorie a postupně do praxe péče o památky.

Dehio vystudoval v Göttingen a Mnichově historii a pomocné vědy historické. Brilantně si osvojil historicko-kritickou metodu bádání. Vadilo mu, že dějiny umění vykládali v jeho době, jak říkal, „estetici, umělci a architekti“. Odmítl dobový dogmatismus a normativní estetické principy hodnocení uměleckých děl minulosti, nadřazující „klasická“ období slohu jeho „primitivním“ raným či „úpadkovým“ pozdním fázím. Snažil se výtvarná díla hodnotit z hlediska objektivního historického poznání doby jejich vzniku, nikoliv estetických názorů doby hodnotitele. Dehio se od roku 1901 pravidelně účastnil každoročně konaných konferencí německých zemských konzervátorů (Die Tage der Denkmalpflege). Svou tehdy již obrovskou vědeckou autoritou podpořil úsilí v památkové péči pracujících historiků umění Cornelia Gurlitta a Paula Clemena prosadit – proti nesmírně silné skupině puristických resturátorů (Paul Hornow, Karl Schäffer a mnoho dalších) – úctu k památce v podobě, v jaké se dochovala. Tedy včetně, jak to Dehio formuloval, „náladového akordu“ (Stimmungsakkord), jímž působí znaky její starobylosti. Již v roce 1901 se Dehio zasazoval o pouhou konzervaci, ne puristickou dostavbu monumentální ruiny renesančního Heidelbergského zámku a svou štrasburskou přednášku v roce 1905 korunoval ruskinovskou výzvou „Konservieren, nicht Restaurieren“. Na konferencích německých památkářů zdůrazňoval, že, citujeme: „Památková péče nenáleží k umění, protože jejím posláním není něco nového vytvářet“, nebo „Zdánlivé památky (Altertümer) vytvářet není ani pravé umění ani pravá památková péče“. Jako jeden z prvních vyslovil teoretický požadavek reverzibility konzervačního zásahu a formuloval prioritu ochrany uměleckých památek in situ, ne v muzeích, kde jsou vytrženy z kontextu svého prostředí. Vliv Dehia na současníky byl nesmírný. V Německu a Švýcarsku je právem hodnocen jako zakladatel moderní, o vědecké poznání opřené ochrany památek a jeho názory jsou dodnes citovány.

Aloise Riegla není – na rozdíl od Dehia – třeba českému čtenáři představovat. I on byl ve své době významným inovátorem metod umělecko historického bádání. Václav Richter ho případně charakterizoval jako brilantního, logicky exaktního „konstruktéra vývojových zákonitostí v umění“. Rieglovou dodnes živou a užívanou inovací v oblasti estetiky a dějin umění byl jím ražený pojem „umělecké chtění“ (Kunstwollen). Jde o těžko definovatelné, historicky se neustále proměňující tónování umělecké tvorby k určitému, pro dobu typickému slohovému či stylovému projevu. Neméně živý a pro památkovou péči již trvale platný je jeho návrat k Johnu Ruskinovi, v podobě jím nově definované „hodnoty stáří“ památky (Alterswert), kterou charakterizoval ve své proslulé studii *Moderní kult památek*, jeho podstata a vznik, z roku 1903. Ve své před sto lety napsané studii *Nové směry v památkové péči* Riegl brilantně komentoval a do protikladu postavil názory Georga Dehia a v oné době velmi vlivného a úspěšného puristického restaurátora hradů a dostavovatele hradních zřícenin Bodo Ebharta. Ač Riegl nebyl – jak se mu někdy mylně přisuzuje – doktrinářským zastáncem výlučné konzervace památek (tu spolu s Charlesem Bulsem viděl u „živých“, tedy k užité či ideové funkci sloužících památek jako nepraktikovatelnou) a ačkoliv soudil, že sbližování obou protikladných názorů – rekonstrukčního a konzervačního – by bylo na prospěch věci, jeho sympatie a přesvědčivá argumentace stojí na Dehiově straně. Koriguje pouze Dehiovu extrémně patriotickou definici ochrany památky jako součásti národního bytí daleko universálnějším humanistickým konceptem piety jako hlavní motivace moderního kultu památek.

Vystoupení obou připomenutých velkých historiků umění památkovou péčí v Evropě zásadně změnilo. Ustoupila od předchozí puristické vize stylově jednotné podoby památky jako cíle restaurátorské akce a dala vědecký základ přístupu k její obnově akcentem na průzkum stavby chápané jako organismus, jehož vývojové fáze je třeba nejen studovat, ale i respektovat. Naučila se i účtět k materiální substanci památky jako nenahraditelnému zdroji informací i jako nositeli prožitku stáří a starobylosti. Tyto principy, jejichž prosazení do praxe stálo ještě mnoho úsilí, jsou stále živé a inspirativní. V roce 1965 byly vtěleny do mezinárodní Benátské charty a o rok později se staly základem mnohostranných odborných činností ICOMOS – Mezinárodní rady památek a sídel, jejíž 40. výročí založení si v tomto roce rovněž připomínáme.

